

Blackford, koja na primjeru utjecaja priča E.T.A. Hoffmana na američkog književnika Nathaniela Hawthornea prati migraciju tzv. umjetničke bajke (*Kunstmärchen*) iz Europe u sjevernu Ameriku.

Slojeviti i analitički minuciozni radovi u kojima se obrađuje širok raspon tema i (uglavnom književnih) izvora, čine ovaj zbornik dobrodošlim prilogom istraživanju bajki, ali i književnosti općenito. Međutim, valja istaknuti da se doista radi o teorijskom “pratiocu”, a ne uvodniku: iako pisani na razumljiv i pristupačan način, radovi se ponajprije obraćaju čitatelju/ici koji/a posjeduje elementarna znanja o povijesti i teoriji bajke, odnosno koji/a je upoznat(a) s pojmovima kao što su varijanta, tip priče i sl. S obzirom na izuzetnu raznolikost i raširenost bajke, njene nebrojene inačice, reinkripcije i adaptacije, jasno je da jedan svezak (ma koliko znalački priređen i sadržajno kvalitetan) predstavlja tek vrh poslovičnog ledenog brijega. Stoga, potaknuti uspješnom realizacijom ovog pouzdanog i poticajnog pratioca u svijet istraživanja bajki, priželjkujemo još mnogo budućih *Companiona* posvećenih pojedinačnim autori(ca)ma, zbirka, tipovima priča, teorijskim pravcima i razdobljima povijesti bajke.

Nada Kujundžić

Ruth B. Bottigheimer, *Magic Tales and Fairy Tale Magic. From Ancient Egypt to the Italian Renaissance*, Palgrave Macmillan, London 2014., 208 str.

Američka istraživačica bajki Ruth Bottigheimer posljednjih godina izaziva brojne kontroverze svojim radikalnim teorijama o povijesti bajke, za koju tvrdi da nije ponikla u usmenoj, nego pisanoj tradiciji. U studijama kao što su *Fairy Godfather: Straparola, Venice and the Fairy Tale Tradition* (2002.) i *Fairy Tales: A New History* (2009.) Bottigheimer osporava “mit” o usmenom porijeklu bajke, tvrdeći da priče o društvenom usponu ljudskih junaka, ostvarenom uz pomoć nadnaravnoga, ne postoje prije druge polovice 16. stoljeća, kada su prvi put objavljene u zbirci *Le piacevoli notti* (Ugodne noći, 1550.–1553.) Giovannija Francesca Straparole. Usprkos lavini kritika i negativnih reakcija (iako valja napomenuti da postoje i oni koji, poput Willema de Blécourta, dijele njene stavove), Bottigheimer nastavlja razvijati i promovirati svoje smjele teze i u najrecentnijim uradcima, među ostalima i ovdje predstavljenoj knjizi *Magic Tales and Fairy Tale Magic*.

I ova studija, objavljena u posebnoj seriji nakladničke kuće Palgrave Macmillan, posvećenoj povijesnim istraživanjima čarolije i vještičarenja, polazi od osnovne teze da bajka, koju autorica definira kao kratku pripovijest smještenu u sferu ovostranog, koja prati društveni uspon ljudskog/e protagonista/ice, ostvarenog posredstvom nadnaravnih bića, predmeta i pojava, nastaje u društveno-povijesno-kulturno-ekonomskom kontekstu talijanske renesanse. Iako priče s elementima nadnaravnog (točnije, priče koje sadrže motiv čarolije) u različitim kulturama i pripovjednim sredinama kruže davno prije pojave Straparoline zbirke, autorica smatra da se ne radi o bajkama već o tzv. pričama o čarolijama (*tales of magic*), odnosno čarobnima pričama (*magic tales*). Ono što ih razlikuje od bajki narav su i izvorište čarolije, te njeno djelovanje na ljudske protagonist(ice): dok čarolije u bajkama imaju pozitivan učinak na sudbinu protagonista/ice, u pričama o čarolijama često djeluju kao izvor ugroze za ljudske likove, a izvor im je u onostranoj, najčešće božanskoj sferi (bajkovite su čarolije, pak, locirane u ljudski svijet). Kroz devet poglavlja, autorica prati razvoj i transformacije priča o čarolijama kroz različita povijesna razdoblja (od drevnog Egipta i antičke Grčke do rano/novovjekovne Italije i Francuske) i kulturne krugove (npr. židovske i muslimanske pripovijesti), istražujući pojavnost i odlike čarolija s ciljem ispisivanja “nove i drugačije pra-povijesti bajke” (str. 1).

Osim cilja i metoda istraživanja, prvo, uvodno poglavlje donosi i kratku raspravu o žanru (bajka, priča o čarolijama i priča o vilama, odnosno vilinskome svijetu) te vrstama čarolija. Tema drugog poglavlja drevne su egipatske, grčke i rimske priče o čarolijama u kojima središnju ulogu (i nadzor nad čarolijama) imaju božanstva i druga nadnaravna bića. Posebna pozornost posvećena je Ovidijevim *Metamorfozama* (1. st.) u kojima uplitanje nadnaravnoga često ima pogubne posljedice po ljudske likove, te priči "Amor i Psiha" sadržanoj u Apulejevom romanu *Zlatni magarac* (2. st.).

Treće poglavlje bavi se židovskim pripovijestima iz *Tore* (napose onima u kojima se Mojsije/Moshe javlja kao moćni čarobnjak) i niza hebrejskih rukopisa iz razdoblja babilonskog progonstva, pobune protiv rimske vlasti, te antike i srednjega vijeka. Istražujući opsežno vremensko razdoblje, Bottigheimer bilježi niz promjena u tradiciji priča o čarolijama koje se javljaju kao posljedica povijesnih prevrata i utjecaja drugih kultura i naroda. Četvrto poglavlje fokusirano je na čarobne priče iz razdoblja europskog (kršćanskog) srednjovjekovlja u kojima čarolije (najčešće manifestirane kao čudesa) uglavnom služe potvrđivanju i promicanju vjerskih istina. Osim arhurijanskih romansi i novele u stihovima "Asinarius" (kraj 12. / početak 13. st.) kojima se bave uvodni odlomci, poglavlje analizira i marijanske legende te zbirku egzemplara *Scala coeli* (Stepenice do neba, 1323.–1330.) koju je priredio dominikanac Johannes Gobi ml.

U središtu petoga poglavlja, posvećenog muslimanskim srednjovjekovnim pričama, tri su rukopisa: *Al-hikayat al-ajiba* (Priče o čudesneme), *Alf Layla wa-Layla* (Tisuću i jedna noć) i *Mi'at Layla wa-Layla* (Stotinu i jedna noć; ovaj rukopis predstavljen je u dodatku poglavlju). Iako u pričama objedinjenima u spomenutim rukopisima čarolija ne manjka, Bottigheimer ističe da zemaljsko blaženstvo njihovih protagonist(ica) nije posljedica djelovanja čarolija, nego odluka i postupaka zemaljskih vladara. Nadalje, sami likovi mnoge nadnaravne pojave doživljavaju kao nevjerojatne, ali ne i kao nemoguće, jer bi sumnja u njih implicirala sumnju u božansku svemoć. Šesto poglavlje, izgrađeno oko komparativnog čitanja "proto bajke" (str. 123) "Liombruno" (15. st.) Cirina d'Ancone i njenog tekstualnog predloška, *Lais de Lanval* (Pjesma o Lanvalu) Marie de France (12. st.), istražuje na koji su se način društvene, ekonomske i ine promjene koje su obilježile prelazak iz srednjeg u rani novi vijek odrazile na prakse pisanja i čitanja književnosti. Budući da se "Liombruno" osim usmenim (pripovijedanje na gradskim trgovima koji zamjenjuju crkvu i dvor kao privilegirane prostore pripovijedanja), širi i tiskanim putem, Bottigheimer se osvrće i na ključnu ulogu koju je u širenju i popularizaciji priča o čarolijama odigrao tisak, kao i na važnost javnog pripovijedanja na sjeveru Italije.

Sedmo poglavlje posvećeno je pretpostavljenom rodonačelniku Straparoli i njegovoj zbirci u kojoj se, tvrdi Bottigheimer, prvi put javljaju priče koje čaroliju izmještaju iz sfere božanskog djelovanja u ovozemaljske, ljudske prostore. Osmo poglavlje prati inovacije koje u Straparolin model unosi Giambattista Basile, koji bajkama dodaje moralnu dimenziju (ideja da protagonist/ica zaslužuje pomoć nadnaravnoga iskazivanjem vrlina kao što su suosjećanje, velikodušnost i marljivost), a potom i francuski/e autori(ce) 17. stoljeća.

U vrlo kratkom zaključnom poglavlju autorica manje sintetizira spoznaje i zaključke iznesene u studiji, a više naglašava njihovu ispravnost. Osvrnuvši se na "svadljivo" raspoloženje (str. 183) koje trenutačno vlada na polju istraživanja bajki (misleći pritom, vjerojatno, na burne i uglavnom negativne reakcije na njenu "novu" povijest bajke), Bottigheimer poziva na dijalog i zajedničko istraživanje čarolije i čarobnog u raznolikim kratkim pripovjednim oblicima, koje bi, smatra ona, znatno pridonijelo njihovom razumijevanju.

Narav i izvorišta nadnaravnih elemenata u kratkim pripovjednim oblicima te njihove povijesno-kulturološke mijene slabo su istraženo područje, što *Magic Tales and Fairy Tale Magic* čini vrijednim prilogom istraživanju bajki i drugih kraćih proznih žanrova. Studija je značajna i po tome što u obzir uzima velik broj uglavnom nepoznatih priča, koje se na ovaj način predstavljaju širem čitateljskom krugu. Osim iscrpnih sažetaka, razumijevanju analiziranih priča pridonosi i nji-

hova pažljiva kontekstualizacija. I dok su broj i raznolikost priča obuhvaćenih analizom, te lakoća kojom se autorica kreće među raznolikim povijesnim razdobljima i kulturama prilično impresivni, iznenađuje izostanak tekstova koje se u raspravama o povijesti bajke redovito navodi kao preteče, ako ne i prve primjerke žanra, kao što su egipatska priča o Rhodopis (Bottigheimer smatra da se ne radi o bajci jer su u njoj opisani događaji slabo vjerojatni, ali ne i nemogući) ili kineska inačica priče o Pepeljugi "Yeh-hsien".

Usprkos provokativnim argumentima i pretpostavkama s kojima se čitatelj(ica) ne mora nužno složiti (radi li se doista o različitim žanrovima ili o različitim kulturno-povijesnim manifestacijama jednog te istog žanra?), nova interdisciplinarna studija Ruth Bottigheimer nudi mnoštvo informacija o ranije uglavnom zanemarenom području istraživanja, kao i niz poticajnih zapažanja i intrigantnih analiza. Od osobite vrijednosti upravo je bogat i raznolik korpus koji bi lako mogao poslužiti kao nadahnuće i izvor za brojna buduća istraživanja.

Nada Kujundžić